

vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur vazifani bajarishda quydagi aniq bir maqsadga qaratilgan chora-tadbirlar rejasi va ularning yo'l xaritasi ishlab chiqildi (1-jadval).

1-jadval.

Farg'ona vodiysidagi *Scutellaria L.* turkumi turlarining himoyaga muhtoj, havf ostida turgan turlarini muhofaza qilish chora-tadbirlar rejasi

№	Muhofaza qilish chora-tadbirlar rejasi
1	Kamyob, endem va populyasiyalarining maydonlari keskin qisqarib borayotgan turlarni O'zbekiston Qizil kitobiga, Xalqaro Qizil kitobga kiritish
2	Vodiydagi turkum turlari keng tarqalgan ayrim kichik maydonlarda bo'lsa ham muhofaza etiladigan hududlarni tashkil qilish
3	Milliy va mintaqa florasida tarqalgan kamyob va endem turlar bilan bir qatorda potensial tahdid ostida bo'lgan <i>Scutellaria</i> turkum turlarining "Urug'lik banklari"ni tashkil etish
4	Alohida ahamiyatga ega bo'lgan hududlarni tashkil etish
5	<i>In-situ</i> & <i>ex-situ</i> sharoitida muhofaza qilish
6	Tabiatda yo'qolib ketish xavfi ostida turgan yoki jiddiy xavf ostida bo'lgan turlarning populyasiyalarini qidirib topishga qaratilgan monitoring tadqiqotlar o'tkazish
7	Tabiatni muhofaza qilish va ilmiy tadqiqot dasturlarini ishlab chiqishda mintaqadagi mutaxassislarning yaqin xamkorligini rivojlantirish
8	Farg'ona vodiysining shimoliy va janubiy hududlarida o'rmon xo'jaliklarini tashkil etish
9	Tabiiy landshaftlari kam bo'lgan Farg'ona vodiysi tabiatini muhofaza qilishga qaratilgan mintaqaviy miqiyosda qo'shni davlatlar o'rtasida xalqaro hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yish

Turkumning kamyob turlarni *ex-situ* sharoitida saqlab qolish uchun 2020-yil amalga oshirilgan dala tadqiqotlari davomida 4 turning 20 ga yaqin namunalari olib kelinib ekildi.

Endem turlar tabiatni muhofaza qilishning yuqori ustuvorligiga ega, chunki ular geografik jihatdan cheklangan va cheklangan hududlarga xosdir. Ko'pincha ekologik jihatdan kamdan-kam uchraydigan har qanday noqulay o'zgarish ularning tezda yo'q bo'lib ketishiga olib kelishi mumkin. Global bioxilma-xillikning yo'q bo'lib ketish inqirozi natijasida o'simliklarning yo'q bo'lib ketishini hisobga olgan holda ularni saqlab qolish va ko'paytirish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ogohlantirishlarni biologik xilma-xillik kam ma'lum bo'lgan hududlarda ko'proq o'rganish va mumkin bo'lgan yo'q bo'lib ketish va qayta kashf qilish o'rtasidagi ekologik, ijtimoiy-iqtisodiy va vaqtinchalik munosabatlarni tushunishimizni chuqurlashtirish orqali yengillashtirish mumkin.

***MELISSA OFFICINALIS* NING SHIFOBAXSHLIK XUSUSIYATLARI VA INSON SALOMATLIGINI SAQLASHDAGI ROLI**

Axmadjonova Muxlisaxon Anvarjon qizi
muxlisaxonaxmadjonova@gmail.com
Farg'ona Davlat Universiteti

Annotatsiya. Bugungi kunda xalq tabobati juda boy va katta tajriba va bilimlar bilan boyitilgan. Bu ilmiy (rasmiy) tibbiyotni yangi, samarali dorivor preparatlar bilan boyitib turuvchi bitmas-tuganmas manbadir. Bu sohada xalq tabobatining qadri va o'rni beqiyos. Shu bilan birga, hozirgi zamon tabobatida qo'llanilayotgan dorivor o'simliklarning aksariyati xalq tabobati xazinasidan olingani yoki ilmiy tabobatning o'zi xalq tabobati negizida rivojlanib borayotgani, xalq tabobatida qo'llanilayotgan dorivor o'simliklarning ko'pchiligi xalq tabobati xazinasidan

olinayotganini alohida ta'kidlash lozim. salomatlik va ko'plab kasalliklarning oldini olish. ishlayotganligini ta'kidlash lozim.

O'zbekiston florasiga 4500 ga yaqin baland bo'yli o'simliklar kirib kelgan, ulardan meva, yong'oq, dorivor, ziravorlar, begona o'tlar, parazitlar, efir moylari, bo'yoqlar, dorivor moddalar, ziravorlar, subtropik manzarali, foydali va zararli o'simliklar mavjud [1]. Ular xalq xo'jaligining turli jabhalarida: qishloq xo'jaligi, tibbiyot va sanoatda keng qo'llaniladi. Bunday qimmatbaho o'simliklar yetishtirish, ularni xomashyo yig'ish va qayta ishlash bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir. Bunday qimmatli dorivor o'simlikka muhim dorivor xususiyatlarga ega bo'lgan Lamiaceae (Labiatae) oilasiga mansub dorivor limono't (*Melissa officinalis*) misol bo'la oladi [2].

Melissa officinalis Ibn Sinoning so'zlariga ko'ra, yurakni mustahkamlaydi va yordam beradi, shuningdek, traxoma, hiqichoq, og'izdan yoqimsiz hid va boshqa kasalliklarni davolaydi [3]. Xalq tabobatida nevroz, bronxial astma, ayol toksikozi, klimaks, yurak ritmining buzilishi va boshqa kasalliklar limon bilan davolanadi [5]. Limon damlamasi klinik sharoitlarda sinovdan o'tgan va tibbiy amaliyotda tinchlantiruvchi va qon bosimini pasaytiradigan vosita sifatida qo'llaniladi. Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan tasdiqlangan [3].

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot obyekti bo'lib shifobaxsh o'simlik *Melissa officinalis* hisoblanadi va u kuzatish, tajriba, gerbariy tayyorlash kabi usullar yordamida o'rganildi. Dastlab *Melissa officinalis* o'simligining 1000 ta urug'ini vazni o'lchab olindi va laboratoriya sharoitida urug' unuvchanligi aniqlandi. *Melissa officinalis* yer ustki qismi tarkibida ko'p miqdorda efir moylari saqlaganligi uchun laboratoriyada sharoitida matsratsiya usuli orqali yer ustki qismidan efir moylari ajratib olindi.

Olingan natijalar va muhokamalar. *Melissa officinalis*ning dorivorlik xususiyatlarini o'rganish asosida quyidagi natijalarga erishildi:

-*Melissa officinalis* o'simligining urug'lari mayda, qattiq, cho'zinchoq uchburchaksimon shaklda, qora, qo'ng'ir rangli uzunligi 1-2 mm ni tashkil etadi. 1000 dona urug'ining vazni 0.4-0.5 grammga teng ekanligi aniqlandi;

- *Melissa officinalis* o'simligi laboratoriya sharoitida matsratsiya usuli orqali yer ustki qismidan 100 g o'simlikning yer ustki qismidan 3g efir moylari ajratib olindi;

-ajratib olingan efir moylari xalq tabobatida terining jarohatlarini davolashda foydalanildi;

- *Melissa officinalis* o'simligi barglaridan tayyorlangan choylari xalq tabobatida qon bosimi oshish (gipertoniya) holatlarida qo'llanildi va samarali natijalarga erishildi;

- *Melissa officinalis* yer ustki qismi tarkibida 0,01-0,33% efir moyi, S vitamini, karotin, fenilkarbon kislotalar (kofe, xlorogen, rozmarin, ferul, protokatex va boshqalar), triterpenlar, flavonoidlar (lyuteolin-7-glikozid va boshqalar), 5-10% oshlovchi va boshqa moddalar, urug'ida 20-27% yog'lar bor;

- *Melissa officinalis* ning efir moyi geraniol, linalool, nerol, famezol va ulami sirka kislotasi bilan birikmasi, limonen, pulegol, geranial, neral va boshqa terpenlardan tashkil topgan;

- Xalq tabobatida *Melissa officinalis* bilan nevroz, bronxial astma, ayollarni toksikoz, klimaks, yurak urishini buzilishi va boshqa kasalliklar davolanadi;

- *Melissa officinalis* damlamasi klinik sharoitida sinovlardan o'tgan va uni tibbiyot amaliyotida tinchlantiruvchi va qon bosimini pasaytiruvchi vosita sifatida qo'llaniladi.

Xulosa. *Melissa officinalis* o'simligi ko'plab kasalliklarga davo bo'lganligi uchun uning plantatsiyalarini tashkil qilib, ilmiy tibbiyotga va oziq-ovqat sanoatiga joriy qilish kerak. Bugungi kunda chet el davlatlarida bu o'simlikdan oziq-ovqat sanoatida keng foydalaniladi va tannarxi qimmat. *Melissa officinalis* o'simligi tarkibidagi efir moyini ajratib olib, parfumeriya sanoatiga joriy etish mumkin. Uning efir moyi yordamida turli xildagi jarohatlarni davolashi mumkin [3].

Ma'lumotnomalar

1. O.Ahmedov, A.Ergashev, A.Abzalov, M.Yo'lchiyeva, D.Mustafoqulov – “Dorivor o'simliklar texnologiyasi va ekologiyasi” – “Tafakkur bog'i” ”Nashriyot Toshkent-2018; 157

2. S.Meliboyev, M.Isroilov, Z.Isomiddinov, H.Abdunazarov, Sh.Tursunova -“ O‘zbekiston florasidan topilgan dorivor o‘simliklar ”- Farg‘ona nashriyoti 2018 yil; 148
3. H.X.Xolmatov, O.A.Ahmedov, N.A.Musayeva – “Farmakognoziya va botanika asoslari” - “O‘QITUVCHI” nashriyot-matbaa ijodiy uyi TOSHKENT – 2017 yil; 176
4. S.Meliboyev, M.Isroilov, Z.Isomiddinov, X.Abdunazarov, Sh.Tursunova- “O‘zbekiston florasida uchraydigan dorivor o‘simliklar”- Farg‘ona nashriyoti 2018-yil.
5. K.Saeb, S.Gholamrezaee. Variation of essential oil composition of *Melissa officinalis* L. leaves during different stages of plant growth, *Asian Pacific Journal of Tropical Biomedicine* 2 (2012) 547-549.

MORPHO-BIOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE FISH *TRIPLOPHYSA STRAUCHII* INHABITING IN THE RIVER “ISFAYRAMSOY”

G‘ofurova Saidaxon Ohunovna
muminovasaidaxon1@gmail.com
Namangan State University

The Syrdarya, originating in the Fergana Valley, is formed as a result of the confluence of the Norin and Karadarya rivers. A number of rivers and streams (Aksuv, Khojabakirgon, Isfara, Sokh, Shakhimardon, Isfayramsoy, Aravonsoy, Akbora) flow from the northern slopes of the Alai ridge, flowing into the basin of the upper Syrdarya. Isfayramsoy is formed by the confluence of the Tegirmach and Surmetan rivers on the territory of Kyrgyzstan, fed by ice and snow at an altitude of 4000 m of the Alai ridge.

The first scientific studies of the ichthyofauna of the Syrdarya basin date back to the 19th century. The first studies of the ichthyofauna living in the upper reaches of the Syrdarya were carried out by N. A. Severov and A. A. Kushakevich in 1868-1870, further studies by L. S. Berg (1948-1949); G. V. Nikolsky (1933, 1940); F. A. Turdakov (1952, 1963); V.A. Maksunov (1968); G. TO Kamilov (1964, 1965); It was carried out by M. Muhammadiev (1972, 1985) and others.

Objective and methods of research. One of the most common fish species in mountain rivers like Isfayramsoy is the *spotted sloth fish* (*triplophysa strauchii*), belonging to the genus *Triplophysa*. *Triplophysa strauchii* belongs to the family *Nemacheilidae*. Today this fish is found in several rivers of Kazakhstan, China, Kyrgyzstan, Uzbekistan and is found in their tributaries. [1, 2].

The length of *T. strauchi* reaches 21 cm [3]. The total body length of *T. strauchii* caught in Isfayramsoy ranges from 102 to 139 mm, with an average of 116.9 mm; Body weight ranged from 9 g to 21 g, with an average of 13 g. The ventral fins of *T. strauchii* reach the anus. There are rows of small dark spots on the shoulder and caudal fins. The dorsal fin consists of (D) - III 8, Anal fin (A) - III 5, Pectoral fin (P) - I 12, Pelvic fin (V) - I 8 and Caudal fin (C) - II 11 rays. The height of the dorsal fin is shorter than the height of the body, measured from the base of the dorsal fin, the pectoral fins are longer than the pelvic fins. Head average is 17.6 % body length. The width of the head (59.4) is almost equal to the height of the back of the head (55.6), and its length exceeds half the length (20.6). The eyes are relatively large, the interorbital distance is shorter than the postorbital distance by 45 (47.2-44). Predorsal length of the total body length is 43.7 (42.4-45.4)%, preanal length 59.2 (57.6 - 59.7)%, head 17.6 (15.7 - 19.1)%. The width of the head exceeds half the length of the head (table 1).

Table 1.
Morphometric parameters of black fish (*Triplophysa strauchii*) caught in Isfayramsoy.

In percent of head length	min	Max	SD
Head length(mm)	50	63.3	55.65
Head depth at nape (HDN)	40	52	46.51
Head depth at eye (HDE)	55.5	63.1	59 47